

CZU: 37.015.3:374.7

DOI:<http://doi.org/10.5281/zenodo.4883208>

FUNDAMENTE PSIHOPEDAGOGICE ALE EDUCAȚIEI ADULȚILOR ÎN CONTEXTUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI NON-FORMAL

Valentin Cosmin BLÂNDUL

Universitatea din Oradea

Problema educației adulților a reprezentat una dintre cele mai importante provocări cu care s-au confruntat sistemele educaționale din diferite țări ale lumii. Pe de o parte, acest lucru a fost determinat de progresul informațional, tehnologic, cultural, dar și al aspirațiilor, fapt ce a făcut ca tot mai mulți oameni să își dorească să aprofundeze studiile formale obligatorii. Pe de altă parte, pentru a face față competiției din ce în ce mai intense, mulți oameni au fost nevoiți să se perfecționeze în domeniile lor de activitate. Însă, adulții nu mai învață la fel ca și copiii, ceea ce înseamnă că strategiile didactice utilizate în cazul lor trebuie să fie oarecum diferite de cele din școli. Astfel, un loc aparte în formarea adulților îl are educația non-formală, mult mai flexibilă și adaptată atât nevoilor lor educaționale, cât și particularităților de învățare ale acestor persoane. În acest studiu ne propunem să facem o analiză a specificului de învățare la vârsta adultă și să identificăm locul și rolul strategiilor didactice non-formale pentru reușita întregului proces educațional.

Cuvinte-cheie: educația adulților, învățământ non-formal, învățământ formal, fundamente psihopedagogice, motivația învățării.

PSYCHOPEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF ADULT EDUCATION IN THE CONTEXT OF NON-FORMAL EDUCATION

The issue of adult education has been one of the most important challenges of the education systems in different parts of the world. On the one hand, this was caused by the informational, technological, cultural progress, but also of the aspirations which made more and more people want to deepen the compulsory formal studies. On the other hand, in order to face the increasingly intense competition, many people had to further develop in their fields of activity. But adults no longer learn in the same way as children do, which means that the teaching strategies used in their case must be somewhat different from those applied in schools. Thus, non-formal education has a special place in the training of adults; it is much more flexible and adapted both to their educational needs and to the learning particularities of these people. In this study we aim to make an analysis of the specifics of adult learning and to identify the place and role of non-formal teaching strategies for the success of the entire educational process.

Keywords: adult education, non-formal education, formal education, psycho-pedagogical foundations, learning motivation

Introducere

Una dintre cele mai importante provocări cu care se confruntă specialiștii în domeniul psihopedagogiei adulților o reprezintă identificarea cât mai exactă a momentului în care o persoană poate fi considerată ca fiind adultă. Dificultatea pornește din momentul în care unii specialiști consideră că vârsta adultă ar începe odată cu maturizarea individului din toate punctele de vedere. Într-adevăr, la vârsta adolescenței, o persoană poate fi privită drept matură din punct de vedere anatomo-fiziologic, intelectual sau moral, însă sub aspect emoțional aceasta rămâne tributară afecțiunii primite din partea persoanei semnificative, respectiv unui grad accentuat de instabilitate. În aceste condiții, literatura de specialitate [1] identifică 3 criterii care stau la baza încadrării unei persoane în vârsta adultă: asumarea de responsabilități, independența financiară, autonomia deciziilor. Într-adevăr, asumarea unor responsabilități precum părăsirea casei părintești și mutarea într-o locuință personală, alegerea propriei rute școlare și profesionale, întemeierea propriei familii, implicarea voluntară în activități sociale și profesionale ș.a.m.d. pot constitui indicatori ai maturizării intelectuale și emoționale fără de care astfel de întreprinderi de o însemnătate aparte nu ar putea avea loc. Independența financiară prin practicarea unei meserii îi poate conferi individului încredere și stabilitate, precum și libertatea de a decide asupra propriului drum în viață. Nu în cele din urmă, viața adultă a individului se poate exprima și prin autonomia în luarea deciziilor importante pentru evoluția sa personală și profesională, probând maturitatea de care acesta este capabil.

Maturizarea și intrarea în viața adultă nu înseamnă însă încetarea evoluției persoanei, ci, dimpotrivă, trecerea la un alt ritm de dezvoltare pentru care sunt necesare altfel de resurse și strategii de lucru. Așa, de

exemplu, educația formală (realizată prin parcurgerea programelor obligatorii pe băncile școlii) este înlocuită, treptat, cu cea non-formală (mult mai flexibilă, adaptată nevoilor imediate ale individului și liber asumată de către acesta). Adulții au un mod diferit de a învăța comparativ cu copiii sau adolescenții, pe de o parte, datorită particularităților lor cognitive și emoționale, iar, pe de alta, demersului instructiv-educativ adaptat nevoilor și dorințelor lor. Pentru a înțelege cât mai bine cum învață adulții și care este locul și rolul educației non-formale în acest proces, considerăm esențial să analizăm fundamentele psihologice și pedagogice care îl susțin, respectiv să descriem câteva strategii didactice non-formale ce pot fi utilizate cu succes în acest sens.

Fundamente psihologice ale educației adulților

Simțul comun, completat de literatura de specialitate [2, p.383-386], acreditează ideea potrivit căreia, din punct de vedere fizic și al stării de sănătate, adultul atinge nivelul maxim de dezvoltare și se apropie cel mai mult de modelul perfecțiunii umane. Acest „vârf” este atins în jurul vârstei de 20-25 de ani, involuțiile ulterioare de până la aproximativ 50 de ani fiind, în mod normal, greu de remarcat. Așa de exemplu, înălțimea persoanei atinge nivelul maxim la 25 de ani, rămânând relativ constantă până pe la 50 de ani. Forța musculară este maximă între 18 și 30 de ani, după care se diminuează cu aproximativ 10% în următorii 30 de ani. Cele mai accentuate scăderi se produc în ceea ce privește forța spatelui și a picioarelor, în vreme ce forța membrelor superioare rămâne constantă timp mai îndelungat. Timpul de reacție are o evoluție similară, având perioada cea mai scurtă de manifestare între 20 și 25 de ani. Acuitatea senzorială este cea mai ridicată până pe la 30 de ani, în următorul deceniu de viață se menține relativ constantă și începe să se deprecieze după 40 de ani. Într-un cuvânt, funcțiile organismului uman înregistrează un randament maxim între 30 și 45 de ani, eventualele oscilații fiind acum relativ ușor de compensat.

Starea de sănătate a majorității tinerilor și adulților este bună sau chiar foarte bună. Bolile acute care apar mai frecvent sunt ale căilor respiratorii, respectiv cele cu transmitere sexuală, iar dintre cele cronice pot fi amintite artroza și hipertensiunea arterială. Femeile acordă o importanță mai mare sănătății în comparație cu bărbații, fiind mai preocupate de funcționarea normală a aparatului genital (cu trimitere, în special, către fenomenul gravidității și al nașterii), respectiv de starea fizică generală a propriului corp. Decesele în rândul adulților sunt rare, cauza fiind accidentele, în special rutiere, sinuciderea, omuciderea și bolile incurabile. În concluzie, trebuie să reținem că starea de sănătate a tinerilor și adulților variază de la un caz la altul, fiind influențată, printre altele, de stilul propriu de viață, nivelul de educație și cel economic, frecvența efectuării controalelor medicale periodice, statutul marital, genul persoanei etc. [3, p.25-26].

Evoluția intelectului la tineri și adulți respectă aceleași reguli ale achizițiilor calitative care le marchează întreaga evoluție la această vârstă. Conform stadiilor dezvoltării intelectuale identificate de J.Piaget, tinerii ar trebui să se situeze la nivelul maxim – stadiul operațiilor formale, însă studii recente citate de Monica Secui [4, p.376-387] demonstrează că acest lucru este puternic influențat de educația formală primită, respectiv de experiența acumulată în domeniul de competență. Astfel, autoarea observă faptul că mulți tineri operează cu instrumente specifice gândirii formale doar în domeniile pentru care au dobândit competențe certificate printr-o diplomă și că, adesea, recurg la modalități specifice gândirii concrete pentru a rezolva probleme din alte domenii decât cel de specialitate. Există însă și numeroși adulți care recurg la strategii specifice gândirii post-formale, caracterizate în felul următor [5, p.387-388]:

- a) *gândirea relativistă* – presupune acceptarea faptului că informațiile sunt, mai curând, relative, nuanțate, decât absolute;
- b) *gândirea dialectică* – vizează capacitatea persoanei de a accepta idei și rezolva probleme care par a fi antagonice;
- c) *gândirea sistemică* – acceptând faptul că divergențele de opinie sunt inerente, persoana trebuie să găsească o modalitate de a integra într-un sistem unitar întreaga gamă de experiențe cu care se confruntă.

Alte studii de specialitate indică faptul că inteligența fluidă (lipsită de orice influențe culturale și educaționale) atinge nivelul maxim de dezvoltare la sfârșitul perioadei adolescenței și începe să regreseze la finalul tinereții, în vreme ce inteligența cristalizată (saturată în factori culturali și educaționali) rămâne la un nivel ridicat de performanță timp mai îndelungat și începe să regreseze doar la debutul vârstei a treia. În plus, s-a observat că nivelul performanței intelectuale a indivizilor variază ascendent de la o generație la următoarea. În fine, diferențe importante apar între tinerii considerați ca având mai puțină experiență și adulții mai experimentați în ceea ce privește volumul și modul de organizare a cunoștințelor, repertoriul disponibil al strategiilor metacognitive și de rezolvare a problemelor, gradul de profunzime al procesării informațiilor, capacitatea de transfer etc. [6, p.389-393].

În ceea ce privește dezvoltarea judecăților morale ale adulților, L.Kohlberg este de părere că la această vârstă se atinge nivelul post-convențional în care persoana este capabilă să probeze comportamente morale autonome bazate pe evaluarea independentă a situației, fără a fi influențată de obținerea unor avantaje materiale mai mult sau mai puțin precis definite. Dacă în copilărie și adolescență dezvoltarea judecăților morale era puternic influențată de nivelul intelectual atins, la vârsta adultă se adaugă și alți factori, precum experiența acumulată, nivelul de educație, numărul și gradul de profunzime al contactelor sociale etc. Astfel, este de presupus că un individ care a beneficiat de o educație superioară și care s-a confruntat cu diverse situații sociale în cadrul cărora au fost promovate puncte de vedere variate (uneori diametral opuse) va dezvolta o experiență bogată ce îi va permite să gestioneze cu succes aspectele de natură morală comparativ cu un altul mai puțin expus unor astfel de experiențe. Factorul gen influențează, de asemenea, dezvoltarea judecăților morale ale persoanei. Cercetările în domeniu au demonstrat că bărbații sunt centrați, predominant, pe justete și pe respectarea strictă a regulilor, în vreme ce femeile se concentrează, predilect, asupra responsabilității și a preocupării față de problemele celor din jur. Desigur, nu au fost înregistrate diferențe semnificative între cele două sexe din acest punct de vedere, existând numeroase excepții în fiecare categorie de gen. În fine, judecata morală a unei persoane mai poate fi influențată și de cultura societății în care aceasta trăiește. Așa, de exemplu, în statele democratice în care legile sunt făcute pentru oameni, iar sistemele juridice încurajează respectarea lor, există un adevărat „cult” al populației pentru norme, majoritatea oamenilor simțind nevoia să le respecte. Dimpotrivă, în societățile în care corupția atinge un nivel ridicat, iar drepturile omului sunt frecvent încălcate, interesul cetățenilor pentru lege va fi redus, iar morala socială – de o calitate discutabilă [7, p.393-395].

În concluzie, putem aprecia că tinerețea reprezintă cea mai dinamică perioadă din viață, în care cele mai multe persoane își finalizează educația formală recunoscută prin diplomă și își încep activitatea profesională, precum și viața de familie. În planul dezvoltării fizice și psihice, se consideră că tânărul a atins pragul maturității, acumulările cantitative fiind acum completate de progresele calitative. În această perioadă, educația formală este treptat înlocuită de alte forme de perfecționare realizate atât în contexte formale, oficiale, cât și în situații non-formale, mai puțin rigide ca strategii didactice și forme de organizare. În mod paradoxal însă, educația non-formală dobândește o din ce în ce mai mare importanță la vârsta adultă, întrucât persoanele nu mai au aceeași motivație de a învăța pe băncile școlii la fel ca în copilărie, ele preferând învățarea experiențială, mult mai adaptată nevoilor lor. Ca atare, la vârsta adultă tânără, întreg demersul educațional va trebui astfel structurat încât să corespundă preocupărilor indivizilor și nevoilor lor de formare continuă [8].

Fundamente pedagogice ale educației adulților

Din cele prezentate *supra* se desprind două aspecte pe care le considerăm esențiale în educația adulților [9, p.33-34].

Un prim element face referire la dezvoltarea cognitivă a persoanelor aflate la vârsta adultă tânără. Potrivit lui J.Piaget, maturizarea intelectuală se încheie în jurul vârstei de 18-20 de ani, persoana fiind capabilă să opereze cu informații din domeniul abstract. Dezvoltarea cognitivă este însă un proces evolutiv și, potrivit lui H.R. Schaffer (2007), aceasta se continuă cu achiziția unor strategii de lucru metacognitive. Concret, tânărul devine capabil nu doar să acumuleze informații, ci și să opereze asupra lor, integrându-le în structurile sale cognitive, stabilind conexiuni cu elemente ce constituie experiența sa anterioară, fiind capabil să ia decizii argumentate, să își proiecteze viitorul în mod realist etc. De asemenea, un aspect extrem de important este acela că, începând cu vârsta adultă tânără, persoanele devin capabile să învețe cum să învețe, reușind în acest sens să utilizeze strategii adecvate de procesare, organizare, realizare efectivă și valorificare eficientă a învățării. Dacă în perioada copilăriei și adolescenței era necesară o persoană cu mai multă experiență (mediator) care să ajute elevul în procesarea corectă a informațiilor primite din mediu, la vârsta adultă rolul acestui mediator poate fi asumat de către însăși persoana în cauză, devenind aptă pentru managementul performant al propriei învățări (a se vedea Teoria învățării mediate – M.L.E. – „Mediated Learning Experience” – propusă de R.Feuerstein). Suntem de părere că cu cât un adult este expus unei game cât mai diverse de stimulie care reușește să îi interpreteze adecvat, cu atât cresc șansele lui de a-și îmbunătăți performanțele în învățare și, în general, în orice domeniu de activitate [10, 2002].

Un al doilea aspect care trebuie luat în considerare se referă la motivația adulților pentru învățare. Una dintre cele mai recente teorii elaborate în acest sens aparține lui Deci și Ryan (1985) [11] și se numește „Teoria autodeterminării”. Aceasta pornește de la premisa curiozității naturale a individului în ceea ce privește

mediul său de viață, respectiv de la interesul înnăscut referitor la asimilarea de informații din mediul înconjurător. De multe ori însă, aceste caracteristici sunt contracarate de condițiile externe de viață. Pentru realizarea unei învățări profunde și de calitate este necesară asigurarea unei interdependențe între mai mulți factori, precum: autodirijarea, împărtășirea simțului de proprietate asupra organizării învățării, angajarea activă în învățare, aplicarea imediată a celor învățate, aprecierea rezultatelor învățării, crearea unui mediu caracterizat prin sprijin pentru individ și învățare etc. [12, p.14]. În consecință, considerăm că demersurile educaționale formale și non-formale adresate tinerilor au datoria de a promova interdependența dintre acești factori, creând tuturor persoanelor o motivație corespunzătoare pentru performanță și pentru învățare pe întreg parcursul vieții.

Având în vedere cele expuse, putem aprecia că abordarea educației formale la vârsta adultă tânără se poate realiza, cel mai eficient, din perspectiva *modelului învățării centrate pe client*. Cel mai adesea, perioada tinereții este asimilată cu cea a studenției, întrucât, în pofida recomandărilor Uniunii Europene de extindere a vârstei la care o persoană poate să frecventeze cursurile învățământului superior, inclusiv la cea adultă, majoritatea studenților nu au mai mult de 25-30 de ani. Ca atare, în acord cu literatura pedagogică consultată [13], vom numi modelul menționat ca fiind al centrării pe student. Procesul instructiv-educativ desfășurat în învățământul superior are o serie de particularități care îl diferențiază de pedagogie și îl apropie, mai curând, de andragogie [14]. Astfel, studenții au nevoie să se implice ca „subiecți activi” ai propriului proces de formare, capabili să descopere și să selecteze conținuturi noi și interesante, fără a le primi printr-o modalitate livrescă. De asemenea, este important ca studenții să aibă posibilitatea de a formula judecăți reflexive asupra acestor conținuturi, precum și asupra procesului de formare [15]. Pe de altă parte, relațiile interpersonale care se construiesc între actorii educaționali din câmpul universitar sunt semnificativ diferite de cele din școlile anterioare, în sensul că, la acest nivel, se poate discuta despre un parteneriat „profesor-student” autentic, bazat pe recunoașterea autorității epistemice a cadrului didactic, respectiv pe respectarea stilului de învățare și muncă al studentului, în vederea creării unui climat educațional propice performanței academice. Nu în cele din urmă, evaluarea didactică în învățământul superior ar trebui să fie interactivă, realizată inclusiv prin strategii complementare care să presupună implicarea totală a studenților.

Cele expuse în compartimentul precedent pot fi sintetizate în următoarele particularități ale educației studenților/ adulților [16]: implicarea activă a studenților/ adulților în propriul proces de formare; oferirea posibilității studenților/ adulților de a selecta conținutul considerat relevant pentru învățare; formularea de judecăți reflexive asupra propriei formări; stabilirea unor relații sociale constructive între actorii educaționali implicați; respectarea stilului de învățare specific fiecărui student / adult; asigurarea unui climat educațional favorabil învățării; încurajarea evaluării didactice interactive.

În acest context, modelul învățării centrate pe student propune o serie de finalități educaționale asupra cărora întregul mediu academic este invitat să reflecteze [17]: dezvoltarea autonomiei studenților în procesul de învățare; dezvoltarea gândirii critice la studenți; transformarea conținuturilor însușite de studenți în cunoștințe dinamice; reflecția asupra propriului proces de învățare și a problematicii lumii înconjurătoare; stimularea disponibilității de învățare pe întreg parcursul vieții; valorificarea potențialului individual al fiecărui student.

Pentru îndeplinirea acestor finalități ale educației adulților în învățământul superior, literatura de specialitate [18] formulează o serie de recomandări aplicabile în activitatea didactică și de cercetare din mediul universitar:

- stabilirea unor standarde de calitate pentru predare, învățare și evaluare;
- asigurarea transparenței procesului instructiv-educativ prin prezentarea programelor analitice/ fișei disciplinei, suportului de curs, obiectivelor educaționale vizate și a criteriilor de evaluare ce vor fi utilizate;
- proiectarea activităților didactice pornind de la nevoile reale de învățare ale studentului/ adultului;
- utilizarea unor strategii didactice active și interactive;
- încurajarea autonomiei în învățare prin motivarea studenților/ adulților să fie reflexivi și să emită judecăți de valoare, să folosească tehnici de învățare eficiente, respectiv să perceapă conținuturile însușite prin prisma relațiilor care se stabilesc în interiorul acestora, precum și între acestea și alte conținuturi;
- promovarea învățării pe tot parcursul vieții;
- diversificarea formelor de evaluare a randamentului școlar al studenților/ adulților;
- reconsiderarea rolului profesorului ca partener al binomului educațional;
- extinderea dimensiunii sociale a predării prin pregătirea studenților/ adulților pentru inserarea cu succes în comunitatea unde trăiesc.

Analizând cele prezentate în secțiunile precedente, putem observa că între indicatorii și exigențele care construiesc modelul operațional al învățării centrate pe student se stabilește o puternică interdependență.

Obiectivul central îl reprezintă formarea unui student capabil de autonomie în învățare și inserție socială. Obiectivul acesta poate fi îndeplinit atunci când sunt respectate o serie de principii minimale ale învățării în universitate, sunt asigurate resursele temporale, tehnologice, informaționale și ambientale necesare, respectiv sunt asigurate standardele necesare de calitate în predare/ învățare/ evaluare. Desigur, punerea în aplicare a acestui model este extrem de complicată, dar universitatea are datoria să o facă atât prin activitățile didactice cuprinse în oferta curriculară formală, cât și prin cele extracurriculare, specifice educației non-formale. Mai mult chiar, cea de-a doua formă menționată a educației are un impact mai pronunțat la această vârstă, întrucât, așa cum am subliniat deja, adulții învață preponderent experiențial, cercetând și descoperind informații ce corespund intereselor lor. Ca atare, la vârsta tânără, iar mai apoi adultă, educația non-formală devine principala sursă de cunoaștere, pentru că se poate plia cel mai bine pe nevoile celui ce învață. În concluzie, este foarte important ca toți agenții educaționali să-și adapteze ofertele la nevoile de formare specifice vârstei și să ajute tinerii să se integreze cât mai eficient în mediul social, profesional, cultural în care se află [19].

Educația adulților în contextul învățământului non-formal

Așa cum am menționat, principala formă de realizare a educației adulților este reprezentată de educația non-formală. Din punct de vedere etimologic, conceptul provine din latinescul *non-formalis* – fără formă, în afara formei organizate oficial pentru un anumit gen de activitate. Astfel, educația non-formală se referă la întreaga activitate organizată și sistematică, realizată în afara cadrului formal al educației, pentru a completa și facilita învățarea celor interesați să se perfecționeze într-un anumit domeniu [20].

Așadar, se poate stabili o strânsă interdependență între educația non-formală, pe de o parte, și concepte precum „educația adulților”, „învățare pe tot parcursul vieții” sau „educație permanentă” [21, p.27-29]. În esență, învățarea pe tot parcursul vieții se referă la totalitatea activităților de învățare desfășurate de fiecare persoană de-a lungul vieții în contexte formale, non-formale și informale, în scopul dobândirii sau dezvoltării competențelor dintr-o perspectivă multiplă: personală, civică, socială sau profesională. Din această definiție se pot desprinde câteva note caracteristice ale învățării pe întreg parcursul vieții. În primul rând, ar fi caracterul său permanent, concretizat prin faptul că aceasta începe în copilărie și se finalizează odată cu încetarea vieții, incluzând, așadar, toate etapele educației: ante-preșcolară, preșcolară, școlară, universitară a adulților etc. În al doilea rând, se observă varietatea extremă a conținuturilor care pot fi incluse la acest nivel, permanent adaptate vârstei și motivației celui care învață și particularităților de învățare ale acestuia. Nu în cele din urmă, trebuie avut în vedere caracterul multidimensional al învățării pe întreg parcursul vieții, determinat de formele sale de realizare (formală, non-formală și informală) aflate într-o puternică interdependență. Toate aceste elemente fac ca termenul pus în discuție să fie unul dintre cei mai complecși întâlniți în pedagogie și andragogie, având ramificații multiple în sfera educațională, culturală, socială ori profesională a individului.

Dezvoltând subiectul, Liliana Poștan [22, p.28] încearcă să definească termenii de învățare pe tot parcursul vieții/ educație permanentă din mai multe perspective: structurală, funcțională, educațională etc. Astfel, potrivit autoarei, scopul final al învățării pe tot parcursul vieții este reprezentat de optimizarea calității vieții persoanei, caracterul său universal este dat de nevoia democratizării învățământului și a societății, caracterul dinamic provine din necesitatea adaptării permanente a curriculumului educațional la provocările lumii contemporane, caracterul managerial derivă din nevoia coordonării tuturor celor 3 forme ale învățării (formală, non-formală și informală), caracterul funcțional provine din interdependența dintre funcțiile de inovare, adaptare și corectare, caracterul structural este dat de relația între cele două componente de bază (generală și profesională), în vreme ce caracterul operațional derivă din nevoia angajării tuturor resurselor psihologice și pedagogice ale persoanei. În concluzie, se poate aprecia că învățarea pe întreg parcursul vieții/ educația permanentă este un concept integrator care înglobează toate formele și strategiile de dezvoltare a ființei umane, în toate perioadele sale de evoluție și din perspectiva unor conținuturi multiple, atât pe verticală, cât și pe orizontală.

Unul dintre conceptele subsumate învățării pe tot parcursul vieții este cel de „educație a adulților”, care reunește toate acțiunile, strategiile, conținuturile și formele de organizare ale procesului educațional la vârsta adultă. Principalele obiective ale educației adulților privesc dezvoltarea completă a unei persoane și dezvoltarea durabilă a societății. Mai mult, educația adulților este axată pe dobândirea și dezvoltarea competențelor-cheie și a competențelor specifice unui domeniu de activitate sau unei calificări. În acest context, cele mai importante strategii de realizare a educației adulților sunt următoarele:

- **învățarea formală** – în cazul adulților, prin participarea la cursuri postuniversitare sau organizate de instituții cuprinse într-un sistem de educație cum este cel de stat;

- **învățarea non-formală**, prin participarea la traininguri, ateliere de lucru, teambuildinguri sau cursuri scurte organizate de companii pentru angajații lor ori de ONG-uri pentru diverși beneficiari – un exemplu frecvent fiind cursurile de limbi străine *in-company*;
- **învățarea informală** care se produce pur și simplu prin desfășurarea activităților zilnice legate de familie, de muncă sau de timpul liber – de exemplu, prin participarea la o acțiune comunitară/ de voluntariat de strângere de deșeuri sau plantare de copaci.

La fel ca în cazul elevilor, cele 3 forme ale învățării la adulți sunt interdependente și se potențează reciproc, realizând ceea ce literatura pedagogică [23-25] numește „abordarea holistică a educației”. Într-adevăr, în contextul viziunii holistice asupra procesului învățării la adulți, se impune o integrare a educației formale (în sistem organizat și instituționalizat) cu educația non-formală (organizată, dar în afara instituțiilor) și cu educația informală (spontană și, adesea, neplanificată). În plus, este dificil de a stabili care ar fi ponderea în care acționează cele 3 forme ale învățării la vârsta adultă, întrucât persoana poate participa, în egală măsură, atât la programe de formare și dezvoltare profesională continuă obligatorii pentru menținerea în domeniul său de activitate, cât și la cursuri de dezvoltare personală și profesională asumate voluntar de către fiecare în parte. În plus, nu trebuie neglijată educația informală, adulții fiind la vârsta la care pot da valoare tuturor informațiilor acumulate prin diverse canale neoficiale (lectura unor cărți, vizionarea unor spectacole de teatru sau cinema, vizitarea unei expoziții dintr-un muzeu, însușirea unor noi cunoștințe cu prilejul unei excursii etc.). În acest context, pentru desăvârșirea personalității lor, este esențial ca adulții să valorifice orice oportunitate ce li se oferă pentru cunoaștere, respectiv să transpună cunoștințele achiziționate în comportamente dezirabile social.

Din analiza celor prezentate se poate constata cu ușurință faptul că educația non-formală reprezintă una dintre cele mai importante forme educaționale care contribuie la desăvârșirea personalității adulților. Principalele obiective ale acesteia sunt următoarele [26]: susținerea celor care doresc să-și dezvolte sectoare particulare în comerț, agricultură, servicii, industrie etc.; sprijinirea populației pentru a exploata mai bine resursele locale sau personale; alfabetizarea celor aflați în dificultate; desăvârșirea profesională sau inițierea într-o nouă activitate; educația pentru sănătate; petrecerea timpului liber etc.

Totodată, cele mai importante note caracteristice ale educației non-formale ar putea fi următoarele [27]:

- educația non-formală are un caracter facultativ sau opțional;
- acțiunile incluse în acest areal se caracterizează printr-o mare flexibilitate, oferind o mai bună posibilitate de pliere pe interesele și abilitățile elevilor;
- principalele activități ce pot fi incluse în educația non-formală sunt cele parașcolare (de perfecționare, reciclare etc.), respectiv perișcolare (vizite la muzee, excursii, tabere școlare, participări la cluburi sau cercuri științifice, vizionări de spectacole etc.);
- elevii sunt implicați în proiectarea, organizarea și realizarea acestor activități;
- evaluarea rezultatelor obținute în urma acestor activități nu este riguroasă și nu se realizează prin note;
- educația non-formală permite lărgirea orizontului cultural, îmbogățirea cunoștințelor din anumite domenii, dezvoltarea unor aptitudini și interese speciale;
- activitățile cuprinse în educația non-formală pot fi finanțate prin diverse surse și modalități;
- educația non-formală se poate constitui într-un ajutor pentru cei cu cerințe educative speciale de a accede la o școlarizare normală;
- activitățile sunt organizate de specialiști/ animatori care beneficiază de o instruire adecvată acestui scop.

Pe baza celor afirmate în secțiunile precedente se poate observa că învățarea non-formală reprezintă una dintre formele care se armonizează cel mai bine cu educația adulților. Ideea este susținută de caracterul flexibil al acestei forme educaționale, aflată într-un permanent dinamism și mereu adaptabilă nevoilor de formare și particularităților de învățare ale indivizilor. În plus, oferta educațională din spectrul non-formal pare mult mai generoasă și mai ușor de accesat de către beneficiari. Rămâne, în continuare, deschisă problema certificării competențelor achiziționate de adulți prin intermediul educației non-formale, politicile naționale și europene în domeniu nereușind încă să realizeze un cadru comun al calificărilor care să permită unei persoane formate în zona non-formală să-și echivaleze pregătirea (adesea de nivel foarte ridicat) într-un cadru oficial, prin validarea competențelor însușite. Cu toate acestea, o persoană valoroasă ar putea reuși să se impună pe piața forței de muncă indiferent de documentele care îi pot atesta deținerea unor competențe de specialitate sau transversale.

O parte dintre cele mai importante strategii didactice specifice învățării non-formale ce pot fi utilizate cu mult succes, indiferent de vârsta beneficiarilor, sunt prezentate de Nadia Bochiș și Mihaela Cheregi (2021), autoarele inspirându-se atât din diverse surse bibliografice on-line, cât și din experiența lor la catedră [28]:

1. *Istoria numelui tău* – jucătorii stau într-un cerc. Fiecare participant își scrie pe o bucată de hârtie cu un marker colorat numele, iar cu altă culoare își va scrie numele pe care și-ar fi dorit să îl aibă. Apoi fiecare participant spune o mică povestioară legată de numele său (în ce condiții i s-a pus acel nume și de către cine, dacă numele lui are vreo semnificație, vreo întâmplare amuzantă etc.) și de ce i-ar fi plăcut alt nume.
2. *Story Telling* – este o metodă prin care se creează un scenariu propriu, pornind de la o poveste concretă. Prin această strategie nu se rescrie povestea/ opera literară, ci se continuă, pe rând, povestea inițiată de unul dintre participanți.
3. *Photo-Voice* – este o metodă de fotografiere participativă, prin care se creează o oportunitate pentru ca oamenii să-și poată descoperi propriile nevoi, dorințe și perspective, căutând soluții posibile. Această metodă nu este o expoziție de fotografie, nici o metodă care se adresează fotografilor profesioniști, ci o metodă socio-participativă ce presupune identificarea unei probleme/ stări afective și analizarea acestora printr-o serie de fotografii.
4. *Cafeneaua lumilor* – constă într-o discuție într-un grup mic care permite participanților să-și împărtășească experiențele și ideile sau să rezolve o problemă prin schimbul de idei în vederea descoperirii unor răspunsuri noi, comune la întrebări despre viitor.
5. *Teatrul-Forum* – este o formă de teatru ce dă posibilitatea la interacțiune și dezbateri și, în același timp, un instrument de intervenție socială. Metoda presupune interacțiune cu publicul „STOP! Nu mi-a plăcut ce s-a întâmplat aici! Dacă am întoarce timpul, eu aș fi procedat în felul următor...”.
6. *Benzile desenate* – reprezintă un mijloc de comunicare pe cale grafică, alcătuit cu ajutorul imaginilor și al cuvintelor, cu scopul de a ilustra un fir narativ.
7. *Filmul educativ* – privit ca instrument de învățare, este un mijloc didactic care poate fi utilizat în scopul dezvoltării gândirii critice și prospective a elevilor de toate vârstele.
8. *3 înainte de mine* – este o tehnică ce sugerează că, atunci când cursanții „se blochează”, mai întâi trebuie să încerce să rezolve problema în trei moduri diferite înainte să ajungă la sprijinul unui formator. Este necesară existența anterioară a unor „răspunsuri” reale, perceptibile în sala de curs: colegii pe care îi cunosc mai bine, cărți, un motor de căutare online, enciclopedii etc.
9. *Biblioteca vie* – este o metodă folosită pentru promovarea diversității și demnității umane și încurajarea dialogului între oameni. Spre deosebire de o bibliotecă obișnuită, în biblioteca vie cărțile sunt ființe umane care intră într-un dialog personal cu cititorul. De regulă, cărțile sunt persoane din grupuri care se confruntă sau se pot confrunța cu prejudecăți sau stereotipuri și care ar putea fi victime ale discriminării sau excluderii sociale, precum și oameni cu povești care oferă cititorului o experiență unică de învățare. Cititorii împrumută cărțile pe o perioadă limitată de timp, le citesc și le returnează bibliotecarului, pentru a fi răsfoite și de alți cititori.

Acestea reprezintă doar o parte dintre metodele specifice învățării non-formale aflate la dispoziția formatorilor cu scopul de a le utiliza în diferite activități educative, cu aplicabilitate atât pentru elevii de vârstă școlară, cât și pentru cursanții trecuți de prima tinerețe. Cel care va decide însă asupra utilizării lor rămâne cadrul didactic/ formatorul, în funcție de obiectivele educaționale prestabilite, respectiv de particularitățile grupului-țintă. Oricum, dacă, la final, ar fi să ne întrebăm „Totuși, cum anume poate învăța cel mai bine un adult?”, răspunsul ar fi, probabil, acesta: „Un adult poate învăța cel mai bine *vrând să învețe*, păstrându-și curiozitatea față de tot ceea ce nu știe încă, rămânând deschis către nou și necunoscut, așa va fi, sigur, cel mai bun cursant pe tot parcursul vieții sale”.

În loc de concluzii

La final, se impune să ne reamintim două dintre cele mai frecvent utilizate stereotipuri privitor la educația adulților: „Nu mai învăț eu la vârsta asta!”, respectiv „Omul, cât trăiește, tot învață!”. Prima atitudine poate fi interpretată drept resemnare și poate reprezenta un refuz al învățării (în virtutea experienței de viață pe care vorbitorul crede că a acumulat-o deja în cantități suficiente) și... este flagrant contrazisă de *Strategia Europa 2020*. Lansată de Comisia Europeană în 2010 și asumată de țările membre ale Uniunii Europene, Strategia cuprinde șapte inițiative emblematice. Printre acestea, „o agendă pentru noi competențe” profesionale de pus

în practică prin formarea competențelor cetățenilor pe tot parcursul vieții, cu scopul de a crește rata de participare pe piața muncii a adulților cu vârstă cuprinsă între 25 și 64 de ani. Nu doar formarea profesională este importantă în contextul învățării adulților, un loc important în acest sens avându-l dezvoltarea personală a individului. Strategia didactică cea mai frecvent utilizată este dată de învățarea non-formală, mult mai aplicată pe nevoile reale și particularitățile de învățare ale persoanei. Prin urmare, îi încurajăm pe toți adulții să se implice cât mai responsabil într-un număr cât mai mare de programe de formare și dezvoltare profesională și personală continuă, de succesul acestor acțiuni depinzând starea de bine a individului și, în plan general, evoluția întregii societăți.

Referințe:

1. SALKIND, N.J. *Sage Directions In Educational Psychology*. Sage Publishing House, USA, 2011.
2. SECUI, M. Tinerețea. În: Bonchiș E., Secui M. *Psihologia vârstelor*. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2004.
3. BLÂNDUL, V.C. *Bazele educației formale*. București: Pro Universitaria, 2014.
4. SECUI, M. *Op.cit.*
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*
8. BLÂNDUL, V.C. *Bazele educației non-formale*. Cluj-Napoca: Mega, 2015.
9. BLÂNDUL, V.C. *Op.cit.*, 2014.
10. SKUY M. *Experiența învățării mediate în școală și în afara ei. Programul de cercetare cognitivă. Universitatea din Witwaterspand*. Cluj-Napoca: ASCR, 2002.
11. BERNAT, S.-E. Predarea centrată pe student. În: Bernat S.-E., Chiș V. *Noua paradigmă universitară: centrarea pe client*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2003.
12. STANCA-VĂCĂREȚU, A., STEINER, F., KOVACS, M. *Modalități inovatoare de motivare a adulților pentru învățare*. Suport de curs elaborat în cadrul proiectului 502374-LLP-209-1-RO-GRUNDTVIG-GMP, 2011.
13. BERNAT, S.-E. *Op.cit.*
14. MARINESCU, M. *Fundamentări teoretice și praxiologice în predarea științelor biologice*. Pitești: Paralela 45, 2021.
15. BRADEA, A. Exploiting Digital Resources in Teaching. In: *Romanian Journal of School Psychology*, 2015, no.8(16), p.21-29. https://www.anps.ro/documente/Revista%20nr%2016/06.p21-29_Bradea_abstract.pdf
16. ȘEVCIUC, M., DANDARA, O. Role of alternative training strategies in superior school. In: *Journal of Studia Universitates of Moldova*, 2018, no.8, p.182-195, <https://pp-msu.com.ua/ru/journals/vipusk-2-8-2018>
17. HULTGREN NICHOLE, B.A., SCAGLIONE, M. Examining protocol compliance and self-report congruence between daily diaries and event-contingent ecological momentary assessments of college student drinking. In: *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. Volume 191, *Procedia Science Direct*, 2020.
18. MARINESCU, M. *Fundamentări teoretice și praxiologice în predarea științelor biologice*. Pitești: Paralela 45, 2021.
19. VICOL M.Iu., BURGHELEA, G.-E. Rolul stilurilor de învățare și al inteligenței emoționale asupra performanței academice. În: *Sesiunea națională de comunicări științifice. Ediția a XXVII-a „Dimensiuni contemporane ale dezvoltării. Fundalul românesc al sincronizării europene*, iunie 2019, Universitatea „Petre Andrei” din Iași, 2019.
20. BLÂNDUL, V.C. *Op.cit.*, 2015.
21. POSTĂN, L. *Educația non-formală*. Note de curs. Universitatea de Stat din Tiraspol, Catedra de Pedagogie și Metodica Învățământului Primar. Chișinău, 2019.
22. *Ibidem.*
23. DANDARA, O. *Pedagogia*. Chișinău: CEP USM, 2010.
24. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.
25. BLÂNDUL, V.C. *Op.cit.*, 2014.
26. BLÂNDUL, V.C. *Op.cit.*, 2015.
27. *Ibidem.*
28. BOCHIȘ, N., CHEREGI, M. *Locul metodelor non-formale în predarea on-line*. Suport de curs în cadrul webinar-ului cu același nume organizat de Asociația pentru Educație și Formare „TopFormalis” din Oradea la data de 11 mai 2021.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul Proiectului instituțional aplicativ **Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației nonformale în Republica Moldova**, cifrul 20.80009.0807.23.

Date despre autor:

Valentin Cosmin BLÂNDUL, doctor în științe ale educației, profesor universitar, Universitatea din Oradea.

E-mail: bvali73@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-4778-0142

Prezentat la 18.05.2021